

О.С. КовальчукЛуцький національний технічний університет, olenok@ukr.net

Сьогодні система управління і фінансування середньої освіти в Україні перебуває в процесі реформування. На цей процес впливають зміни, що відбуваються як у самій системі освіти, так і поза її межами. Інновації під впливом внутрішніх факторів передбачають: вироблення нових стандартів освіти, оновлення навчальних програм і навчально–методичних матеріалів, використання нових форм і методів навчання. До зовнішніх факторів, що впливають на діючу систему управління освітою, належать соціально–економічні зміни, які відбуваються в Україні: встановлення ринкових відносин в економіці, висока конкуренція на ринку праці, технічний прогрес, особливо в сфері інформаційно–комунікаційних технологій, а також демократизація суспільства. Ці фактори й створюють таке середовище, в якому виникає потреба пошуку нових, більш ефективних методів адміністративно–фінансового управління як для системи освіти в цілому, так і для конкретної школи зокрема, що в свою чергу мусить підняти престиж України у світовій системі освіти загалом. Одним із шляхів реформування системи управління і фінансування середньої школи є вивчення закордонного досвіду й впровадження найбільш успішних сучасних прийомів управління освітою в практику, звичайно, враховуючи наші реалії.

Як свідчить аналіз реформ економічно розвинутих європейських країн лейтмотивом проведення децентралізаційних змін стала фінансова автономія шкіл, що реалізується через передачу відповідальності від центру на місця; надаючи школам ширші можливості у формуванні та розподілі шкільних бюджетів.

Компаративні дослідження фінансових важелів управління шкільною освітою у країнах Європи, здійснені зарубіжними науковцями Р. Алєн, Б. Бейкером, Р. Левачік, М. Фезекасом (R. Allen (2008), B. D. Baker (2010), M. Fazekas (2012), R. Levacic (2008) [1; 2; 5; 6] вказують існування трьох методів фінансування середньої освіти, як то: «правила конверсії» та адміністративної дискреції, що властиві більш централізованим системам освіти. Та фінансування за формулою, що притаманне тим європейським країнам, які спрямовують реформи на децентралізацію освітніх систем.

Фінансування шкіл за формулою відбувається таким чином: використовуючи формулу «гроші йдуть за дитиною», центральний уряд визначає обсяг державних субсидій на шкільну освіту та звертається у фінансові органи (Міністерство фінансів) для виділення коштів, які надходять на рахунки місцевих адміністративних підрозділів. Органи місцевого самоврядування у свою чергу використовують місцеву формулу, щоб виділити спеціалізовані бюджети (які виплачуються одноразово) своїм школам для витрат на усі основні ресурси, включаючи персонал.

Основними джерелами поповнень муніципального освітнього кошика є місцеві податки, благодійна допомога приватних осіб та бізнесу, а також гранти, отримані недержавними організаціями. Таке доповнення різних статей державного бюджету, виділеного на освіту з місцевих джерел, характерне практично для усіх економічно розвинутих країн Європи. Участь держави та місцевих органів у формуванні бюджету шкіл деяких країн Європи у відсотковому вигляді показано у таблиці.

Таблиця – Джерела надходження фінансів до шкіл з у деяких країнах Європи (у відсотках, станом на 2013 р.) (джерела [3, с 220])

Країни	Державний бюджет, %	Регіональний бюджет, %	Місцевий бюджет, %	Загальна сума, %
Велика Британія	26,6	н	78,4	100
Данія	41,4	н	58,6	100
Нідерланди	87,5	н	12,5	100
Норвегія	8,4	н	91,6	100
Фінляндія	10,8	н	89,9	100

Пояснення: н – рівень відсутній.

Навіть за умови достатнього державного фінансування реалізація багатьох внутрішньошкільних та позакласних проєктів і програм, які орієнтовані на покращання навчального процесу, а відтак і на підвищення рівня навчальних досягнень учнів, вимагає залучення до шкільних бюджетів альтернативних засобів фінансування. Такий процес залучення грошових коштів та інших ресурсів закладом освіти з метою реалізації певного соціального проєкту чи програми носить назву – фандрайзинг [4] (від англ. fundraising, де «fund» – засоби, фінансування, а «raise» – пошук, збір).

Поповнення шкільного бюджету альтернативними засобами фінансування може відбуватись за рахунок: позашкільної діяльності навчального закладу, добровільних внесків батьків, пожертв від приватних осіб, комерційних організацій, фондів, цільових грантів від урядових організацій та ін. Фандрайзинг передбачає залучення ресурсів і в негрошовій формі, наприклад, у вигляді безоплатно переданих школі витратних матеріалів (папір, картриджі), канцелярських товарів, обладнання, надання приміщення або безкоштовних послуг. Особливо важливе залучення людських ресурсів, зокрема волонтерів, які працюють в освітніх установах як члени піклувальних рад, штатні й тимчасові працівники, консультанти, експерти.

Для виявлення поширеності фандрайзингової діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах країн Європи ми проводили дослідження серед директорів 32 шкіл, що працюють на засадах автономії. Результати показали, що залученням позабюджетних коштів в досліджених нами країнах переважно займаються директори шкіл (Велика Британія, Данія, Норвегія – 71 %). Поряд з тим у Великій Британії та Данії шкільні адміністрації покладають відповідальність за збільшення ресурсів на Шкільні ради, як органи автономного управління (43, 7%). Тобто, приймаючи рішення щодо пошуку коштів на додаткові освітні потреби, Ради британських та данських шкіл уповноважують директорів здійснювати цей пошук. Винятком є Шотландія, де директори шкіл спільно з учителями приймають рішення щодо залучення додаткових ресурсів та займаються їх пошуком.

Особливу позицію у фандрайзинговій діяльності займають директори фінських та голландських шкіл: з одного боку, як вони стверджують, залучати додаткові ресурси у цих країнах повинні спеціально створені в кожному регіоні органи управління школами (92,3%), а насправді цим займаються самі керівники, шкільні адміністратори та їх команда.

Поряд з позитивними сторонами використання економічних механізмів автономії шкіл зарубіжні науковці (M. Fezekas, 2012, D. Ravitch, 2013 [5; 7] виражають деяке занепокоєння щодо збільшення приватної складової у процесі управління школою. Критики фандрайзингу запевняють про створення так званої «штучної нерівності» [7], яка проявляється через нерівність фінансових можливостей батьків; нерівність потенціалів міських і сільських шкіл щодо локалізації організацій–донорів; нерівність між освітніми рівнями шкіл (початкова, середня освіта), а, отже, відмінності освітніх потреб, тощо. Така нерівність лише посилює недоінвестування освіти, яке повинна компенсувати держава через дотації національного та місцевого рівнів.

Уже сьогодні очевидно, що українська загальноосвітня школа робить певні кроки на шляху реформування системи управління і пошуку альтернативних джерел фінансування. На жаль, сьогодні ми можемо говорити лише про окремі регіони, міста, школи, де співпраця міських органів самоуправління та громади дають можливість розвивати нові підходи до альтернативного фінансування освіти. Недосконала законодавча база в країні поки що не дає можливості для повноцінної діяльності на цьому шляху.

Список використаної літератури:

1. Allen R. Choice–Based Secondary School Admissions in England: Social Stratification and the Distribution of Educational Outcomes : PhD Thesis [Electronic resource] / Rebecca Frances Allen. – London, 2008. – URL : <http://eprints.ioe.ac.uk/632>
2. Baker R. P. School–based budget / R. P. Baker // Challenge in Educational Administration. – 1977. – XVI (1 & 2). – P. 53–56.
3. Education at a Glance: OECD Indicators. – Paris: L'OCDE, 2013. – 438 p.
4. Everard K.B. Effective School Management [Fourth edition] / K.B. Everard, G. Morris, Ian Wilson. – Paul Chapman Publishing Ltd, 2004. – 320 p.
5. Fazekas M. School Funding Formulas: Review of Main Characteristics and Impacts; OECD Education Working Papers. – OECD Publishing, 2012. – [Електронний ресурс]. – URL : <http://dx.doi.org/10.1787/5k993xw27cd3-en>
6. Levacic R. Financing Schools. Evolving Patterns of Autonomy and Control / Rosalind Levacic // Educational Management Administration and Leadership. – 2008. – Vol. 36, No. 2. – P. 221–234
7. Ravitch D. How Will in Bloom Help Students and Schools? – Electronic resource] / Ravitch D. – URL : <http://dianeravitch.net/2013/05/31/how-will-inbloom-help-students-and-schools/>.